

MAQSUD SHAYXZODA–O‘ZBEK VA OZARBAYJON XALQINING SERQIRRA IJODKORI

Razakov Bekzod Ismoil o‘g‘li

Annotatsiya: Maqolada ikki yurt farzandi Maqsud Shayxzoda o‘zbek adabiyotining yuksalishiga qo‘shgan betakror ijodiyoti, shu bilan birga ikki xalqning asriy hamkorligi Nizomiy Ganjaviy, Alisher Navoiy kabi buyuklarning do‘stligi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Nizomiy Ganjaviy, shoir, dramaturg, adabiyotsgunos olim, tarjimon va pedagog.

Ozarbayjon diyorida tug‘ilib, falakning gardishi bilan o‘zbek tuprog‘iga kelib qolgan Maqsud Shayxzoda mustabid tuzumning tazyiq va tahdidlariga qaramay, to‘lib toshib ijod qilgan, zamonaviy o‘zbek adabiy tili va adabiyoti taraqqiyotiga bebaho hissa qo‘shgan buyuk ijodkordir. U nafaqat shoir, dramaturg, adabiyotshunos olim, tarjimon va pedagoggina emas, balki tom ma’noda mutafakkir siyma hamdir.

Taqdir shamoli Shayxzodani ko‘hna Toshkentning qaynoq bag‘riga bir umrga olib kelib tashlagan edi. U shu yerda oila qurdi. Shu yerda o‘zbek xalqi, xuddi ozarbayjon xalqi singari, bag‘ri keng, mehr-oqibatli, mehnatkash halq ekanligini ko‘rdi. Shu yerda o‘zbek tilini mukammal egallab, o‘zbek adibi boldi, zabardast shoir, barkamol dramaturg va mutafakkir olim sifatida o‘zbek xalqining qalbini zabt etdi. Uning nomi o‘zbek adabiyoti tarixiga oltin harflar bilan yoziladi.

Maqsud Shayxzoda shunday asarlar yaratdiki, bu asarlar o‘zi bilan birga insoniyatni ham kelajak sari yetaklaydi. Shu o‘rinda quyidagi satrlarni keltirib o‘tishni lozim topdik, chunki bu satrlar shoirdan meros bo‘lib qolgan qo‘lyozmalarda keltirilmagan ekan.

Ulug‘ temur avlodiman
Xoh bo‘lsamda ozari,
Tabarukdir ziyoratgoh
Menga uning mozori,
Ulug‘bekning poyin izlab
Zarafshondan o‘tganman,
Samarqandning tarixini
Yuragimga bitganman.
Tarix hukm etgan bu yurt-
O‘zbek elin diyori,

Elkasida ulug' tarix,
Hech toliqmas madori.

Shoirning oltindan qimmat misralari o'zbek diyorining Samarqandu Zarafshoniga uning tarixiga bag'lanadi. Maqsud Shayxzoda o'zi ozor o'g'loni bo'lsa ham ulug' Temur avlodi ekanligidan faxrlanish tuyg'usini she'riy bayon qiladi. Shukur Burhonov: "Shayx aka mukammal hayotni yashab o'tdi. Bu hayot yillar, asrlar o'tsa-da, o'rnak qilib ko'rsatilaveradi. U hamma bilan samimiy munosabatda bo'lardi. O'zi ham kelishgan, juda salobatli odam edi. Har doim to'g'ri gapirar, ko'pincha uning gaplarida albatta nimadir yashirin ma'no kasb etardi. Maqsud muallimlik qilar, tahririyatda ishlar, she'rlar yozardi. Biz uning har qanday odam bilan tez til topishib keta olishiga havas qilardik. Uning suhbatlarida ayrica bir falsafa bor edi. Kichik o'g'linga ham Shavkat deb uning o'zi ism qo'ygandi." Ammo keyinchalik Shayxzodaning "Jaloliddin Manguberdi" asaridagi qahramoni salbiy gruzin obrazida go'yoki Stalinni va gruzin xalqini nazarda tutgan degan iddaolar bilan 25 yilga Sibirga surgun qilishadi. 1952-yilda Stalin vafotidan keyin Shayxzodaning onasi SSSR Oliy soveti Rayosat kengashiga o'g'lining avf etilishini so'rab, gunohsiz ekanini isbotlab qator maktublar yo'llaydi. Shundoq ham gunohsiz ekanini bilgan imperiya jallodlari Shayxzodani jazo muddatining uchdan bir qismini o'tab bo'lgach Toshkentga qaytarib yuboradi. Do'stlarining ko'pchiligi Shayxzodagi salom bermay qo'yishadi. Undan imkon qadar o'zlarini olib qochishadi. Shoir bundan ma'nan aziyat chekadi. Shu bilan birga, ijod qilishda ham davom etadi. Chala qolgan "Ulug'bek xazinasini" tragediyasini yakunlaydi. Asar asosida o'zbek rejissori Latif Fayziyev 1958-yilda "Ulug'bek yulduzi" filmini suratga oladi. Film katta shuhrat qozonadi. Bundan tashqari "Toshkentnoma" dostonini ham yozadi. Shayxzoda ham o'z she'ri bilan frontga yo'l olgan vatandoshlaarining jang maydonlarida nima uchun kurashajaklarini bunday o'tli so'zlar bilan tushuntirishga intildi:

Bu kurash hayotning qonuni uchun,
Bu chorak asrning yakuni uchun
Pushkinning dostoni, Tolstoy uchun,
Vaqtincha to'xtagan xolis to'y uchun
Bu elning go'dagi, choli, go'zali,
Novoiy misrai, Bobur g'azali,
Dutorning bemolol unlari uchun,
Ulug'bekning dahmasi, Xorzm nag'masi,
Qo'shiqlar, raqslar hamma-hammasi

Kuni kecha xalqning bunyodkorlik ishlaridan rag‘bat olib, tinch turmush manzalarini tasvirlagan shoirning nigohi endi urush maydonlarida jon olib, jon berayotgan jangchilarga qadaldi. Bu jangchilarning qaysi respublika yo, shaharda tug‘ilgani, qaaysi xalq yo, millatga mansubligi uning uchun farqsiz edi. U: “Adolat tantana qilib, Berlinda dushman ustidan sud bo‘lajagi, tez kunlarda g‘alaba kuni kelajagi” haqida yozdi. “Maqsud o‘zbek tilida ozariy lahjada gapirardi. Ozar va turk so‘zlaridan faol foydalanardi. U chuqur savodi va insoniy fazilatlar uchun talabalar orasida katta hurmat qozongandi. Maqsud havas va ehtirom bilan o‘zbek tili, tarixi, sharq madaniyatini o‘rgangan edi. Darslar tugashi bilan ertangi kunga tayyorlana boshlar, kitob o‘qir, konspekt yozar, keyingi mavzular bilan bog‘liq kitoblarni titkilar, muallimlarga savollar hozirlardi. U savollarni o‘qituvchilarga yozma tarzda berar, bu esa domlamiz Muxtor Avezovga maroqli edi. Maqsud nima uchun savollarini yozma tarzda berishining sababini bilgach, domlamiz lol qolgandi. Maqsud muallim savolning javobini bilmasa, boshqa talabalar qarshisida noqulay vaziyatda qolmasin uchun savollarni yozma tarzda berarkan.”

Jurnalist Gulu Kengerlining “Unutilmagan o‘tmish tarixga aylanadi” asarida yana quyidagi ma’lumotlar keltiriladi:

Sharq faqat shoirlargina emas, Beruniy va Ibn Sino singari olimlar ham serqirra iste’dod egalari bo‘lishgan. Ular biror dorilfununda o‘qimagan. Ularning hammasi mutolaa yo‘li bilan ulkan siymolar bo‘lib yetishishgan.

Shu o‘rinda aytish joizki, mumtoz adabiyotimiz tarixida Ozarbayjon adabiyotining buyuk siymolaridan biri shoir Nizomiy Ganjaviy ijodining o‘zbek adabiyotiga katta ta’sir ko‘rsatganiga guvoh bo‘lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. <https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/maqsud-shayxzoda-1908-1967/>.
2. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi, T., 1999.
3. Naim Karimov. Maqsud Shayxzoda (ma’rifiy-biografik roman). – Toshkent, “Sharq”, 2009 yil.
2. N. R. Amanlikova. (2022, December). MAQSUD SHAYXZODA VA ODIL YOQUBOVNING TARIXIY ASARLARIDA MIRZO ULUG‘BEK OBRAZI TALQINI. In Conference Zone (pp. 263-265).
3. Shayxzoda Maqsud. Shoir kalbi duneni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, „Nihol“, 2008. 28 b. (o‘zbekcha)
4. Maqsud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983.

5. Amanlikova, N. (2020). SO‘Z MULKINING SULTONI ALISHER NAVOIYNING JAHON ADABIYOTIDA TUTGAN O‘RNI.
<http://www.openscience.Uz/>.